

Der Zug nach Kassel – post scriptum (2012. – 2022.)

Projekt prvotno osmišljen 2012. povodom 13. izdanja mega-izložbe *Documenta* u Kasselu (i predstavljen u obliku dviju samostalnih izložbi, u Zagrebu i Kasselu), deset godina poslije dobio je svoju novu, digitalnu izvedbu na samostalnoj mrežnoj stranici: zbirka artefakata Zorana Pavelića opet je „putovala“ vlakom na relaciji Zagreb – Kassel, dakako tijekom održavanja Kasselskih Dokumenta, sada 15. po redu, stotinu dana njihova trajanja od 18. lipnja do 25. rujna 2022. Ideja toga projekta nije se u međuvremenu promijenila: kolekcija koja se sastoji od raznih memorabilija i samostalnih Pavelićevih realizacija nepozvana „zastupa“ hrvatsku umjetničku scenu na toj svjetskoj manifestaciji, aludirajući na nesumjerljivost lokalne i globalne perspektive, intrinzičnog i ekstrinzičnog smisla.

Pavelićev projekt u osnovi je diskurzivnog karaktera: poanta je u pripovijesti koja se gradi tj. isprepliće pomoću predmeta iz njegove kolekcije. Ona pripovijeda o skrivenim vezama umjetnosti i svijeta, i kao takva ima inicijacijsku funkciju – upućuje u tajna znanja i time uvodi u imaginarnu zajednicu, zajednicu koja se izdvaja isključivo na osnovi raspolaganja pričom. Pavelićeva pripovijest utoliko je slična mitu. Ona je „totalna struktura“ koja neometano prima nove elemente i neprestano ekspankira; koja stvarnost ne odslikava niti prikazuje nego je u sebe nastoji uvući; koja teži tome da izvan nje ne postoji ništa, svakako ništa istinito. Kao i svaki mit, Pavelićeva priča nema početka niti kraja; može otpočeti u bilo kojem trenutku jer nije linearna nego kružna. Utekremo li se objašnjenju Mircee Eliadea, radi se o vječnom vraćanju istoga, odnosno ponavljanju arhetipskih događaja, koje su se zbili u *illo tempore*: kada je tko Paveliću nešto poklonio, kada je on nešto našao ili prisvojio, kada je bio ovdje ili ondje, snimio ovo ili ono, itd. – sve to nisu povijesna zbivanja, pogonjena uzrokom i ozbiljena posljedicom, već tek uprizorenja nekih pradavnih zgoda, koje su onomad dale smisao svemu i koje nije potrebno dalje objašnjavati. Je li se neki od Pavelićevih susreta, neka od njegovih intervencija ili akcija, zbila jučer, prije deset ili dvadeset godina, ili će se zbiti tek sutra, svejedno je; to su sve međusobno povezane legende iz *onoga vremena*, gdje nema slučajnosti niti nelogičnosti, gdje se sve idealno nadopunjuje, gdje je sve samorazumljivo i jasno kao dan.

Kao i svaki mit, i Pavelićev ima svoje junake. Njegov junak je zapravo jedan u obličju mnogih; to je umjetnik (*mag*, *šaman*, *trickster*), koji povezuje ljude i stvari, vremena i mjesta. Činjenice života i smrti pritom su potpuno nevažne: Joseph Beuys je Ivan Kožarić je Goran Trbuljak je Josip Vaništa je John Cage je Boris Demur je Eugen Feller je Vlasta Žanić itd., a svi oni su Pavelić sam. Metamorfoze Umjetnika preuređuju, redefiniraju postojeće granice između nacionalnih i rodnih identiteta, između generacija, između estetskih opredjeljenja; on djeluje bez obzira na svoja specifična svojstva i partikularne okolnosti svoga tu-bivanja, transpovijesno, tu i tamo, tada i sada. Kao neosporni romantičar u shvaćanju svoga poslanja, Umjetnik je tu da pridaje smisao kontingenciji egzistirajućega, da „začarava“ i „oneobičuje“

stvarnost, da fikcionalizira kauzalitete. I za to ga ne kvalificiraju toliko talenti i posebne vještine, već poniznost u obnašanju preuzete zadaće, te, tu i tamo, poneki sitni bezobrazluk: krađa, mala spletko, benigni prekršaj konvencije.

Osim junaka, u Pavelićevoj pripovijesti važnu ulogu imaju i kojekakvi predmeti, koje prisvaja ili sam izrađuje. U priči oni funkcioniraju kao talismani – stvarčice koje junak sam odabire prejudicirajući njihova „čudesna“ svojstva; te se blagodati, dakle, ne očituju odmah, već s „odgođenim trajanjem“; aktiviraju se u trenutku uporabe, angažiranja predmeta u priči. Koliko god da se pojedini predmeti činili trivijalnim, prije ili kasnije sve sjeda na svoje mjesto: nakon što je uzeo letak s izložbe Dalibora Martinisa, Pavelić je uočio da naziv Martinisova rada ima isti broj slova kao i naziv jednog njegovoga, pa se na letak potpisao; četiri upaljača s logotipom tvrtke INA postali su zaštitni znak projekta *Zug nach Kassel* zato jer mu ih je poklonio Branko Franceschi, s kojim je prvim razgovarao o tom projektu; razglednica odaslana od Geoffreya Hendricksa Đuri Sederu 1988., nađena je 1995., a kao informacija podijeljena tek 2008., o dvadesetoj obljetnici odašiljanja, itd. Junak oboružan talismanima slobodno putuje kroz temporalne dimenzije: povezuje sadašnjost s prošlošću, anticipira budućnost; spreman je svaki od tih predmeta ponovno aktivirati prema prilici i potrebi, još jednom oko njega zavrtjeti priču, povezati nove okolnosti s mitskim događajem – kada je onomad gdje bio, nekoga susreo, nešto našao i prisvojio.

Ovu vrstu događaja povijest umjetnosti ne bilježi; za nju su to anegdote koje prepušta usmenom kazivanju. Jednako tako, na takvoj povijesti zasnovan institucionalni sustav ne obraća pažnju na klasu predmeta koji nisu djela, već njihovi otpaci ili, bolje reći, parafernalije (hrv. *uzmirazje*) – kapital koji nije dio bračne ekonomije, odnosno prošireno, dobra koja ne podliježu uobičajenim, formalno reguliranom načinima uporabe i trošenja, svojevrsni neotuđivi višak. Pa kao što Pavelićeva kozmogonija hrvatske suvremene umjetnosti nadomješta oficijelnu povijesnu pripovijest, tako se i njegova zbirka zasniva na takvoj paralelnoj, alternativnoj ekonomiji dobara. U tom sustavu stoga uopće nisu važni pojedinci i njihova pojedinačna umjetnička ostvarenja, već je važna zajednica koja se izgrađuje i konsolidira kroz susrete, razmjenu pisama, darova i uzdarja, kroz utvrđivanje „važnih“ datuma, posjećivanje „važnih“ mjesta, kroz ponovno, obredno izvođenje ili citiranje različitog znakovlja, slika i simbola, kroz ukupnu skrb za jedno prostim okom nevidljivo, komunalno predivo koje nas povezuje i drži na okupu.

U osnovi usmjerena na izgradnju zajednice, takva pripovijest jednostavno ne može imati odviše smisla za one koji nisu njezini sudionici. Naravno, moguće je udubiti se u svaki pojedini artefakt, moguće je da pojedini elementi ili kôdovi poluču subjektivnu asocijaciju, potaknu pojedinačnu emociju. Ali, kao kolektivna pripovijest, mit koji integrira jednu scenu, koji je njezina sasvim specifična *furka*, kolekcija Zorana Pavelića za izvanjski rakurs ostaje strana i drugotna. Kako bi podcrtao taj nesrazmjer, kako bi prizvao jedan nadasve udaljeni kontekst, apsurdan recepcijski horizont, svoju kolekciju Pavelić je poslao vlakom u Kassel, na elitnu umjetničku manifestaciju.

Pa ipak, postoji i druga, manje vjerojatna mogućnost: da tim vlakom putuje kukavičje jaje, koje će prije ili kasnije razviti svoj puni potencijal. Jer u naravi svake pripovijesti jest da ovlada svijetom, da preokrene tijek povijesti, dokine postojeće stanje stvari. Prometne li se interna Pavelićeva fabulacija u naredbodavni diskurs, Kassel neće predstavljati svjetsko središte umjetnosti, nego, recimo, njemački grad bremenite povijesti. (Koja nam je, usput rečeno, u nekim aspektima i zajednička.) Ne bi bilo prvi puta da je neka nova priča sasvim preokrenula perspektivu. Dakle, tko zna.

Ivana Mance Cipek